

VOORWOORD BIJ DE TIENDE DRUK

Sinds het verschijnen van de vorige bewerking van dit boek zijn ongeveer zes jaar verstreken. In het voorwoord bij de vorige druk schreef ik dat het verenigingen- en stichtingenrecht als een 'relatief rustig rechtsgebied' kan worden beschouwd. Dat is nog steeds zo, zij het dat er in juni 2016, mede naar aanleiding van het rapport van de Commissie Halsema, *Een lastig gesprek* 2013, een wetsvoorstel bij de Tweede Kamer is ingediend dat gevolgen zal hebben voor de inrichting van bestuur en toezicht bij verenigingen, coöperaties, onderlinge waarborgmaatschappijen en stichtingen (*Kamerstukken II*, 34491). Dit Wetsvoorstel bestuur en toezicht rechtspersonen voorziet in een uitbreiding, en op sommige onderdelen in een introductie, van enkele basisbepalingen over bestuur en raad van commissarissen. Een aantal daarvan is ontleend aan het huidige NV-/BV-recht en wordt door de overplaatsing naar de algemene bepalingen van Titel 1 van Boek 2 BW van toepassing op alle privaatrechtelijke rechtspersonen. Het gaat onder meer om bepalingen inzake de taken en inrichting van de raad van commissarissen, het monistisch bestuursmodel (one tier board), aansprakelijkheid van bestuurders en commissarissen in faillissement en tegenstrijdig belang van bestuurders en commissarissen. Het wetsvoorstel brengt ook enkele wijzigingen in bestaande regelingen, zoals die betreffende het ontslag van stichtingsbestuurders door de rechtbank: de ontslaggronden worden verruimd en de bepaling zal ook van toepassing zijn op commissarissen van een stichting. Samen met de, sinds het verschijnen van de vorige druk van dit boek steeds meer uitgekristalliseerde sectorale voorschriften over bestuur en toezicht binnen verenigingen en stichtingen die actief zijn in zorg, onderwijs, sociale volkshuisvesting en pensioen, ontstaat aldus een complex geheel van governanceregels. Aan dergelijke sectorale voorschriften en de samenhang met de bepalingen uit Boek 2 BW wordt in deze nieuwe druk uitgebreider aandacht besteed dan in de vorige druk. Afhankelijk van de ontwikkelingen op dat gebied zal in toekomstige bewerkingen van dit boek de behandeling daarvan mogelijk verder worden uitgebreid.

In deze nieuwe druk is het Wetsvoorstel bestuur en toezicht rechtspersonen als wetsvoorstel verwerkt, naast het geldende recht. Daartoe zijn op een aantal plaatsen nieuwe randnummers ingevoegd of is in bestaande randnummers aangegeven welke wijzigingen het wetsvoorstel met zich zal brengen.

Na de vorige druk van dit boek zijn er wetswijzigingen geweest die in meer of mindere mate gevolgen hebben voor verenigingen en stichtingen, waarvan ik onder meer noem: (i) de Wet van 27 september 2012 tot wijziging van boek 2 van het Burgerlijk Wetboek ter verduidelijking van de artikelen 297a en 297b (*Stb.* 2012, 440), (ii) de Wet van 18 juni 2012 tot wijziging van boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de aanpassing van het recht van enquête (*Stb.* 2012, 274)

en (iii) de Wet van 30 september 2015 ter uitvoering van de richtlijn jaarrekening (*Stb.* 2015, 349). Deze en andere wetswijzigingen zijn in de nieuwe druk verwerkt.

De in de vorige druk gesignaleerde toegenomen belangstelling in de praktijk voor coöperaties zet nog steeds door. Stonden in januari 2010 iets meer dan 5000 in het handelsregister ingeschreven, inmiddels is dat aantal opgelopen tot ruim 8300. De populariteit van de coöperatie kan worden verklaard door haar (fiscaal gedreven) toepassing in bepaalde houdsterstructuren en ook door de vele maatschappelijke initiatieven op het gebied van bijvoorbeeld duurzame energie en (lokale) zorg waarvoor deze rechtsvorm wordt gebruikt. In dit verband noem ik verder de, mede als gevolg van de kredietcrisis, per 1 januari 2016 in de Wft ingevoerde kredietunie, die de rechtsvorm coöperatie moet hebben (Wet van 3 juli 2015, *Stb.* 2015, 304). Ook aan deze ontwikkelingen wordt in dit boek aandacht besteed.

De voor dit boek relevante jurisprudentie die is gepubliceerd sinds de vorige druk is voor een beperkt deel van de Hoge Raad en voor een groter deel van lagere gerechtelijke instanties. Omdat ook laatstbedoelde rechtspraak vaak illustratief is, is deze ruimschoots verwerkt in dit boek.

De ontwikkeling van Europese rechtsvormen lijkt enigszins piepend en krakend tot stilstand te zijn gekomen. De Europese Commissie heeft aangekondigd, ondanks de door haar geconstateerde geringe belangstelling in de lidstaten voor de SE en de SCE, de verordeningen ter zake niet aan te passen. Initiatieven tot invoering van een Europese stichting en een Europese BV zijn in de afgelopen jaren gesneuveld. Alleen een uit april 2014 stammend voorstel tot invoering van de Europese eenpersoonsvennootschap (*societas unius personae*) is nog aanhangig, maar ook daaromtrent zijn de laatste ontwikkelingen van meer dan anderhalf jaar geleden; in dit boek wordt daarom slechts summierlijk op dit voorstel ingegaan.

Voor de totstandkoming van deze nieuwe druk ben ik dank verschuldigd aan een aantal personen. In de eerste plaats aan mr. José Blanco Fernández, voor zijn bewerking van Hoofdstuk 5, Het Kerkgenootschap. Dat hoofdstuk is geheel van zijn hand. Verder ben ik prof. mr. Martin van Olffen en mr. Emile Schmieman dankbaar, voor hun bereidheid om een aantal hoofdstukken van waardevol commentaar te voorzien. Ten slotte past een woord van dank aan Koen Bakker, student-assistent bij het Van der Heijden Instituut, voor zijn goede en prettige ondersteuning bij het zoeken van en verwijzen naar jurisprudentie en literatuur.

De tekst van dit boek is afgerond op 1 augustus 2017. In een enkel geval kon nadien gepubliceerde jurisprudentie en literatuur nog worden verwerkt.

Nijmegen, september 2017

G.J.C. Rensen

INHOUDSOPGAVE

<i>Voorwoord</i>	IX
<i>Inhoudsopgave</i>	XI
<i>Uitgebreide inhoudsopgave</i>	XV
<i>Enige afkortingen</i>	XXIX
<i>Lijst van verkort aangehaalde werken</i>	XXXV
Hoofdstuk 1 - Het algemene verenigingsrecht en de vereniging	1
1.1 Inleiding	1
1.2 De oprichting	12
1.3 De organisatie van de vereniging; wet, statuten, reglementen en organen	39
1.4 Het lidmaatschap	46
1.4.I Essentie van het lidmaatschap, rechten en verplichtingen	46
1.4.II Toetreding tot de vereniging	59
1.4.III Overdracht en overgang van het lidmaatschap	65
1.4.IV Einde van het lidmaatschap	71
1.5 De algemene vergadering	91
1.6 Het bestuur	124
1.6.I Bestuursstaak, bestuursbevoegdheid en vertegenwoordiging	124
1.6.II Organisatie van het bestuur	140
1.6.III Benoeming	147
1.6.IV Bestuursmodellen	158
1.6.V Schorsing en ontslag	165
1.6.VI Aansprakelijkheid	173
1.7 Raad van commissarissen	181
1.8 Financiële verantwoording	188
1.9 Statutenwijziging	199
1.10 Complexe verenigingsstructuren	209
1.11 Vereniging tot instellen van een collectieve actie	218
1.12 Enquêterecht	224
1.13 Overgangsrecht	224
Hoofdstuk 2 - De coöperatie	231
2.1 Inleiding	231
2.2 Het rechtskarakter van de coöperatie	234
2.3 Het bestaan als coöperatie	239
2.4 Verschijningsvormen van coöperaties	255

2.5	Inrichting en structuur van de coöperatie	264
	2.5.I Ledenaansprakelijkheid bij ontbinding	264
	2.5.II Uittreedvoorwaarden	273
	2.5.III Bestuur en raad van commissarissen	282
2.6	De structuurcoöperatie	299
2.7	Bijzondere bepalingen voor de coöperatie	317
	Hoofdstuk 3 - De onderlinge waarborgmaatschappij	323
3.1	Inleiding	323
3.2	Het rechtskarakter van de onderlinge waarborgmaatschappij	325
3.3	Het bestaan als onderlinge waarborgmaatschappij	328
3.4	Inrichting en structuur van de onderlinge waarborgmaatschappij	333
3.5	Bijzondere bepalingen voor de onderlinge waarborgmaatschappij	338
3.6	Overgangsrecht	341
	Hoofdstuk 4 - De stichting	343
4.1	Inleiding	343
4.2	De oprichting	365
4.3	De organisatie van de stichting; wet, statuten, reglementen en organen	393
4.4	Het bestuur	396
4.5	Intern en extern toezicht op (het bestuur van) stichtingen	421
	4.5.I Algemeen	421
	4.5.II Intern toezicht	423
	4.5.III Extern toezicht	436
4.6	Statutenwijziging	459
4.7	Overgangsrecht	469
	Hoofdstuk 5 - Het kerkgenootschap	475
5.1	Inleiding en begrippen	475
5.2	Toepasselijk recht	486
5.3	Toekenning rechtspersoonlijkheid	489
5.4	Het statuut	491
5.5	Oprichting en inschrijving handelsregister	498
5.6	Interne verhoudingen, geschillenbeslechting en vertegenwoordiging	500
5.7	Reorganisaties en einde van het kerkgenootschap	507
	Hoofdstuk 6 - De Europese vennootschap (SE)	511
6.1	Inleiding	511
6.2	De oprichting	520
	6.2.I Algemeen	520
	6.2.II Oprichting SE door fusie	522
	6.2.III Oprichting holding-SE	539
	6.2.IV Oprichting dochter-SE	545
	6.2.V Omzetting NV in SE	547
6.3	De organisatie van de SE	549
6.4	Aandeelhouderschap en de algemene vergadering	556
6.5	Het bestuur en toezicht	559

6.6	Jaarrekening, ontbinding en liquidatie, omzetting SE in naamloze vennootschap en overige bepalingen	566
6.7	Grensoverschrijdende zetelverplaatsing	568
	Hoofdstuk 7 - De Europese coöperatieve vennootschap (SCE)	577
7.1	Inleiding	577
7.2	De oprichting	587
	7.2.I Algemeen	587
	7.2.II Oprichting SCE door fusie	589
	7.2.III Omzetting coöperatie in SCE	597
7.3	De organisatie van de SCE	600
7.4	Lidmaatschap en de algemene vergadering	605
7.5	Het bestuur en toezicht	614
7.6	Winstbestemming, jaarrekening, ontbinding en liquidatie, omzetting SCE in coöperatie en overige bepalingen	621
7.7	Grensoverschrijdende zetelverplaatsing	624
	Hoofdstuk 8 - Het Europees economisch samenwerkingsverband (EESV)	627
8.1	Inleiding	627
8.2	De oprichting	630
8.3	De organisatie van het EESV	634
8.4	Het lidmaatschap	635
8.5	De algemene vergadering	638
8.6	Het bestuur	640
8.7	Ontbinding	643
8.8	Bijzondere bepalingen voor het EESV	645
	<i>Zakenregister</i>	649
	<i>Wetsartikelenregister</i>	657
	<i>Jurisprudentieregister</i>	669
	<i>Transponeringstabel</i>	683

UITGEBREIDE INHOUDSOPGAVE

1	Het algemene verenigingsrecht en de vereniging	1
1.1	Inleiding	1
1	Historische ontwikkelingen verenigingsrecht	
1a	Toekomstige ontwikkelingen verenigingsrecht	
2	Vrijheid van vereniging	
3	Vereniging en rechtspersoonlijkheid	
4	Preventief overheidstoezicht; beleidsvrijheid	
5	Preventief overheidstoezicht; inhoudelijk toezicht	
6	Preventief overheidstoezicht; van handhaven naar afschaffing en invoering repressief toezicht	
7	Vereniging met beperkte rechtsbevoegdheid	
8	Maatschappelijk belang van verenigingen	
9	Categorieën verenigingen	
10	Materiële kenmerken vereniging	
11	Afbakening ten opzichte van andere rechtspersonen	
1.2	De oprichting	12
12	Meerzijdige rechtshandeling	
13	Aard van oprichtingshandeling	
14	Rechtskarakter verhouding vereniging en lid	
15	Lidmaatschapsverhouding vereniging en oprichters	
16	Aantasting rechtshandeling van toetreding	
17	Voorovereenkomst tot oprichting	
18	Formeel kenmerk; als vereniging opgericht	
19	Ontbinding oprichtingshandeling	
20	Informele vereniging	
21	Informele vereniging; geen oprichtingshandeling vereist	
22	Aansprakelijkheid bestuurders van informele vereniging	
23	Subsidiare aansprakelijkheid bestuurders van informele vereniging	
24	Overgangsrecht aansprakelijkheid bestuurders informele vereniging	
25	Vereisten aan notariële akte van oprichting	
26	Schriftelijke volmacht	
27	Zorgplicht notaris	
28	Nederlandse notaris exclusief bevoegd	
29	Opname statuten van informele vereniging in notariële akte	
30	Opname statuten in notariële akte zonder besluit algemene vergadering	
31	Geen omzetting informele vereniging in coöperatie of onderlinge	
32	Rechtsgevolgen omzetting	
33	Inschrijvingsplicht vereniging in handelsregister; UBO-register	
34	Niet-naleving inschrijvingsplicht	
35	Onjuiste of onvolledige inschrijving	
36	Inschrijving informele vereniging	
37	Doelomschrijving, verbod tot winstuitkering	

	38	Normatieve betekenis doelomschrijving	
	39	Binding voor preconstitutieve rechtshandelingen	
1.3		De organisatie van de vereniging; wet, statuten, reglementen en organen	39
	40	Wet en statuten	
	41	Statuten als objectief recht	
	42	Reglementen	
	43	Organen	
	44	Niet-verplichte organen	
1.4		Het lidmaatschap	46
1.4.I		Essentie van het lidmaatschap, rechten en verplichtingen	46
	45	Lidmaatschapsverhouding	
	46	Leden (met stemrecht) en andere betrokkenen (zonder stemrecht)	
	47	Leden zonder stemrecht?	
	48	Rechten verbonden aan lidmaatschap	
	49	Rechten verbonden aan lidmaatschap; rechten uit ledencontracten	
	50	Vordering tot nakoming rechten uit ledencontract	
	51	Verplichtingen verbonden aan lidmaatschap; jegens vereniging	
	52	Verplichtingen verbonden aan lidmaatschap; jegens mede-leden	
	53	Verplichtingen verbonden aan lidmaatschap; jegens derden	
	54	Statutaire basis verplichtingen van leden jegens derden	
	55	Bevoegdheid aangaan verplichtingen van leden jegens derden	
	56	Reikwijdte gebondenheid aan verplichtingen jegens derden	
	57	Aansprakelijkheidsverplichting jegens vereniging of derden	
	58	Karakter van statutaire verbintenissen	
	59	Verplichtingen uit hoofde van redelijkheid en billijkheid	
1.4.II		Toetreding tot de vereniging	59
	60	Lidmaatschapsverhouding tussen vereniging en toetredend lid	
	61	Uitgangspunt: bestuur besluit over toetreding	
	62	Criteria voor toelating leden	
	63	Statutaire kwaliteitseisen voor lidmaatschap	
	64	Openbaar aanbod tot toetreding. Kwalitatief lidmaatschap	
1.4.III		Overdracht en overgang van het lidmaatschap	65
	65	Lidmaatschap in beginsel persoonlijk	
	66	Overgang lidmaatschap krachtens juridische fusie en splitsing	
	67	Overdracht van het lidmaatschap	
	68	Statutaire beperkingen aan overdracht	
	69	Bezwaren van lidmaatschap met pandrecht	
	70	Toekenning stemrecht aan pandhouder?	
	71	Executie door pandhouder	
	72	Lidmaatschap van een personenvennootschap	
1.4.IV		Einde van het lidmaatschap	71
	73	Einde van het lidmaatschap	
	74	Beëindigingsgrond (i): de dood van het lid	
	75	Beëindigingsgrond (ii): opzegging door het lid; algemeen	
	76	Beëindigingsgrond (ii): opzegging door het lid; redelijkerwijs onaanvaardbare voortzetting	
	77	Beëindigingsgrond (ii): opzegging door het lid; verzwaring verplichtingen, beperking van rechten	
	78	Opzegging door lid bij juridische fusie, splitsing of omzetting	
	79	Wijze van opzegging door lid	
	80	Geen uittreedvoorwaarden bij vereniging	
	81	Beëindigingsgrond (iii): opzegging door de vereniging; algemeen	

82	Beëindigingsgrond (iii): opzegging door de vereniging; gronden	
83	Beëindigingsgrond (iii): opzegging door de vereniging; beroepsmogelijkheid	
84	Beëindigingsgrond (iv): ontzetting door de vereniging; algemeen	
85	Beëindigingsgrond (iv): ontzetting door de vereniging; beroepsmogelijkheid	
86	Beëindigingsgrond (iv): ontzetting door de vereniging; rechtsgang	
87	Verschuldigheid jaarlijkse bijdrage bij einde lidmaatschap	
88	Limitatieve wijzen van beëindiging lidmaatschap	
89	Schorsing	
1.5	De algemene vergadering	91
90	Restbevoegdheid van de algemene vergadering	
91	Dwingendrechtelijke bevoegdheden van de algemene vergadering	
92	Dubbele betekenis term 'algemene vergadering'	
93	Samenstelling van de algemene vergadering; stemrecht van niet-leden	
94	Algemene vergadering bestaande uit afgevaardigden; ledenraad	
95	Uitbrengen van stemmen door afgevaardigden	
96	Afwijkende samenstelling van de algemene vergadering; leden én afgevaardigden	
97	Gecombineerde structuur van algemene vergadering en ledenraad	
98	Stemvolmachten	
99	Uitoefenen van vergader- en stemrecht door lid-rechtspersoon	
100	Uitoefenen van vergader- en stemrecht door onbekwamen	
101	Vergader- en stemrecht, uitgangspunt: one man one vote	
102	Statutaire ontzegging stemrecht bij tegenstrijdig belang	
103	Uitoefening stemrecht naar eigen inzicht	
104	Stemovereenkomsten	
105	Quorumeisen bij besluitvorming algemene vergadering	
106	Meerderheidsvereisten bij besluitvorming algemene vergadering	
107	Beperking van bevoegdheid algemene vergadering	
108	Referendum	
109	Besluitvorming buiten vergadering	
110	Bijeenroeping algemene vergadering	
111	Verplichte bijeenroeping algemene vergadering op verzoek van leden	
112	Bijeenroeping algemene vergadering door onbevoegden	
113	Wijze van oproeping algemene vergadering	
114	Termijn voor oproeping (verdaagde) algemene vergadering; schorsen van de vergadering	
115	Plaats van de algemene vergadering	
116	Agendering	
117	Amendering van agendapunten	
118	Moties	
119	Intrekking van agendapunten; vóór en tijdens de vergadering	
120	Toegang tot de algemene vergadering; vergaderrecht en raadgevende stem	
121	Voorzitter en secretaris van de vergadering	
122	Wijze(n) van stemming	
123	Rechtsgevolg besluit van algemene vergadering	
124	Notulen	
1.6	Het bestuur	124
1.6.1	Bestuursstaak, bestuursbevoegdheid en vertegenwoordiging	124
125	Bestuursstaak; richtsnoer	
126	Statutaire beperking bestuursbevoegdheid	
127	Statutaire instructiebevoegdheid van algemene vergadering	
128	Statutaire instructiebevoegdheid van derden	
129	Wettelijke beperking van de bestuursbevoegdheid	
130	Vertegenwoordiging	

131	Vertegenwoordigingsbevoegdheid bestuur en bestuurders: onbeperkt en onvoorwaardelijk	
132	Wettelijke beperking van de vertegenwoordigingsbevoegdheid	
133	Onbevoegde vertegenwoordiging	
134	Vertegenwoordigingsbevoegdheid van anderen dan bestuurders en van bestuurders krachtens volmacht	
135	Tegenstrijdig belang	
136	Besluitvorming en tegenstrijdig belang	
136a	Wetsvoorstel bestuur en toezicht rechtspersonen: tegenstrijdig belang	
1.6.II	Organisatie van het bestuur	140
137	Samenstelling bestuur	
138	Besluitvorming binnen bestuur	
139	Niet-voltallig bestuur blijft bevoegd	
140	Plaatsvervangende bestuurders; ontstentenis en belet	
141	Rechtsverhouding tussen vereniging en bestuurder	
1.6.III	Benoeming	147
142	Benoeming; algemeen	
143	Benoeming uit leden	
144	Benoeming door leden; rechtstreeks en middellijk	
145	Benoeming door niet-leden	
145a	Benoeming tijdelijk bestuurder door de rechter	
146	Bindende voordracht	
147	Benoeming buiten vergadering	
148	Benoeming via kandidaatstelling	
149	Onjuiste benoemingsregeling	
150	Benoemingsbesluit; meerderheidsvereisten	
150a	Wettelijke beperking van benoembaarheid: civielrechtelijk bestuursverbod	
151	Zittingstermijn	
1.6.IV	Bestuursmodellen	158
152	Bestuursmodel; algemeen bestuur/dagelijks bestuur	
153	Bekrachtiging rechtshandeling dagelijks bestuur door algemeen bestuur	
153a	Bestuursmodel; one tier board	
154	Bestuursmodel; raad van commissarissen-model	
155	Niet-leden in het bestuur. Kwaliteitseisen	
156	Handelingsonbekwamen als bestuurders	
157	Positie directeuren en bestuurders	
1.6.V	Schorsing en ontslag	165
158	Schorsing en ontslag	
159	Vernietiging ontslagbesluit	
160	Ontslag bestuurder met arbeidsrechtelijke verhouding	
161	Vrijwillig aftreden	
161a	Defungeren als gevolg van civielrechtelijk bestuursverbod	
162	Niet langer voldoen aan kwaliteitseis	
1.6.VI	Aansprakelijkheid	173
163	Behoorlijke taakvervulling en aansprakelijkheid	
163a	Externe aansprakelijkheid	
163b	Vrijwaring en vrijtekening	
163c	Wetsvoorstel bestuur en toezicht rechtspersonen; externe aansprakelijkheid bestuurders	
1.7	Raad van commissarissen	181
163d	Raad van toezicht/raad van commissarissen	

	163e	Wetsvoorstel bestuur en toezicht rechtspersonen; algemene grondslag raad van commissarissen	
	163f	Wetsvoorstel bestuur en toezicht rechtspersonen; vormgeving raad van commissarissen	
	163g	Wetsvoorstel bestuur en toezicht rechtspersonen; aansprakelijkheid commissarissen	
	163h	Sectorale wet- en regelgeving	
1.8		Financiële verantwoording	188
	164	Financiële verantwoordingsplicht bestuur niet-commerciële vereniging, decharge	
	165	Kascommissie	
	166	Financiële verantwoordingsplicht bestuur commerciële vereniging	
	167	Gelijkwaardige jaarrekening op basis van ander wettelijk voorschrift. Zorginstellingen, onderwijsinstellingen en woningcorporaties	
	168	Bijzondere bepalingen opmaken/vaststellen en publicatie jaarrekening commerciële vereniging, bestuursverslag, decharge	
	169	Ministeriële ontheffing jaarrekeningplicht	
	170	Kennisneming jaarstukken commerciële vereniging	
	171	<i>Vervallen</i>	
	172	<i>Vervallen</i>	
	173	<i>Vervallen</i>	
	174	<i>Vervallen</i>	
1.9		Statutenwijziging	199
	175	Statutenwijziging; gekwalificeerde meerderheidsbesluit algemene vergadering	
	176	Uitsluiting statutenwijziging	
	177	Beperking statutenwijziging	
	178	Formele vereisten oproeping vergadering tot statutenwijziging	
	179	Amendering voorstel statutenwijziging	
	180	Effectuering besluit tot statutenwijziging	
	181	Aantasting besluit statutenwijziging	
	182	Wijziging statutaire rechten bij statutenwijziging	
	183	Wijziging rechten bij statutenwijziging	
	184	Geen terugwerkende kracht	
	185	Opzegging lidmaatschap met onmiddellijke ingang bij beperking rechten/verzwaring verplichtingen	
1.10		Complexe verenigingsstructuren	209
	186	Complexe verenigingsstructuren; inleiding	
	187	Afdelingen; algemeen	
	188	Ontstaan van afdelingen	
	189	Afdeling zonder rechtspersoonlijkheid	
	190	Afdeling met rechtspersoonlijkheid	
	191	Afdeling-rechtspersoon met andere rechtsvorm dan vereniging	
	192	Vormgeving structuur met afdelingen-rechtspersoon	
	193	Einde van een afdeling	
	194	Federatie	
1.11		Vereniging tot instellen van een collectieve actie	218
	195	Vereniging tot collectieve actie	
	196	Vereisten voor collectieve actie door vereniging	
	197	Collectieve actie; algemeen belang en groepsbelang	
	198	Bij collectieve actie in te stellen rechtsvorderingen	
1.12		Enquêterecht	224
	198a	Enquêterecht	

1.13	Overgangsrecht	224
	199 Overgangswet	
	200 Nieuw recht op alle verenigingen van toepassing	
	201 Verkrijging rechtspersoonlijkheid	
	202 Volledige rechtsbevoegdheid	
	203 Inschrijving handelsregister	
	204 Ontbinding wegens gebrek in oprichting	
	205 Eisen aan notariële akte/statuten	
	206 Overgangstermijn van drie jaren	
	207 Onbepaalde duur	
	207a Overgangsrecht Wetsvoorstel bestuur en toezicht rechtspersonen	
2	De coöperatie	231
2.1	Inleiding	231
	208 Bestaan als coöperatie bepaald door formeel criterium	
	209 Coöperatie en onderlinge waarborgmaatschappij: onderscheiden rechtspersonen?	
	210 Ontwikkeling van coöperatie	
2.2	Het rechtskarakter van de coöperatie	234
	211 Juridische vormgeving	
	212 Materiële en formele kenmerken in de wetten van 1876 en 1925	
	213 Vennootschappelijk karakter	
	214 Coöperatie als verlengstuk van bedrijfsvoering leden, afgeleide schade	
	215 Boek 2 BW	
2.3	Het bestaan als coöperatie	239
	216 Formele kenmerken	
	217 Vereisten aan inhoud notariële oprichtingsakte en naam	
	218 Misbruik naam coöperatief	
	219 Inschrijvingsplicht coöperatie in handelsregister	
	220 Eisen aan doel coöperatie: voorzien in stoffelijke behoeften van leden	
	221 Eisen aan doel coöperatie: voorzien in stoffelijke behoeften van leden krachtens ledenovereenkomsten	
	222 Eisen aan doel coöperatie: economisch verkeer met de leden	
	223 Economisch verkeer met niet-leden	
	224 Eisen aan doel coöperatie: bedrijf (doen) uitoefenen	
	225 Eisen aan doel coöperatie: bedrijfsuitoefening ten behoeve van leden	
	226 Winstuitdeling aan leden	
2.4	Verschijningsvormen van coöperaties	255
	227 Variëteiten aan coöperaties	
	228 Coöperaties in financiële structuren	
	228a Kredietunies	
	229 Coöperatieve flatvereniging	
	230 Woningcorporaties	
	231 Uitoefenen verzekeringsbedrijf	
2.5	Inrichting en structuur van de coöperatie	264
2.5.1	Ledenaansprakelijkheid bij ontbinding	264
	232 Toepasselijkheid verenigingsrecht	
	233 Tussentijdse aansprakelijkheid van leden	
	234 Wettelijke regeling aansprakelijkheid	
	235 Geen verrekening door lid van vordering uit hoofde van aansprakelijkheid	
	236 Wettelijke aansprakelijkheidsregeling is van regelend recht	
	237 Voeren van lettertoevoegingen W.A., U.A. en B.A	
	238 Volledige naam voeren	

	239	Formaliteiten verkrijging en opzegging lidmaatschap coöperatie W.A. en B.A	
	240	Wijziging aansprakelijkheidsregeling door statutenwijziging	
2.5.II		Uittreedvoorwaarden	273
	241	Uittreedvoorwaarden; algemeen	
	242	Uittreedvoorwaarden; voorbeelden	
	243	Uittreedvoorwaarden; verenigingsrechtelijke grenzen	
	244	Uittreedvoorwaarden; correctiemogelijkheid rechter	
	245	Uittreedvoorwaarden; mededingingsrechtelijke grenzen	
	246	Uittreedvoorwaarden; inachtnemen bij onmiddellijke opzegging	
	247	Uittreedvoorwaarden; invoering bij statutenwijziging	
	248	Uittreedvoorwaarden; niet-nakoming	
	249	Wijziging ledenovereenkomst door besluiten	
2.5.III		Bestuur en raad van commissarissen	282
	250	Bestuur en vertegenwoordiging	
	250a	Bestuursmodellen	
	251	Corporate governance	
	252	Raad van commissarissen; algemeen	
	253	Taak raad van commissarissen	
	254	Natuurlijke personen als commissaris	
	255	Benoeming van commissarissen	
	256	Mededeling gegevens kandidaat-commissaris, diversiteit, geen onafhankelijkheidsvereisten	
	257	Wettelijke bevoegdheden raad van commissarissen	
	258	Rol raad van commissarissen bij tegenstrijdig belang bestuurders; tegenstrijdig belang commissarissen	
	259	Bezoldiging commissarissen	
	260	Raadgevende stem commissarissen in algemene vergadering	
2.6		De structuurcoöperatie	299
	261	Achtergrond	
	261a	Verplichte raad van commissarissen	
	262	Criteria toepasselijkheid structuurregeling	
	263	Toepasselijkheid na drie jaren inschrijving	
	264	Uitzondering op toepasselijkheid van structuurregeling	
	265	Vrijstelling afhankelijke maatschappij van structuurcoöperatie	
	266	Ontheffing	
	267	Benoeming van commissarissen	
	268	Telescoopsysteem	
	269	Benoeming commissarissen bij ontbreken commissarissen	
	270	Onverenigbaarheid van functies, kwaliteitseis van lidmaatschap, profielschets	
	271	Zittingsperiode, ontslag en schorsing	
	272	Goedkeuring ingrijpende bestuursbesluiten	
	272a	Benoeming bestuurders door raad van commissarissen?	
2.7		Bijzondere bepalingen voor de coöperatie	317
	273	Inschrijving handelsregister; jaarrekeningenrecht	
	273a	Enquêterecht	
3		De onderlinge waarborgmaatschappij	323
3.1		Inleiding	323
	274	Bestaan als onderlinge waarborgmaatschappij bepaald door formeel criterium	
	275	Werkterrein	
3.2		Het rechtskarakter van de onderlinge waarborgmaatschappij	325
	276	Geschiedenis	

	277	Aard van de onderlinge waarborgmaatschappij	
	278	Wijziging als gevolg van Boek 2 BW	
3.3		Het bestaan als onderlinge waarborgmaatschappij	328
	279	Formele kenmerken	
	280	Vereisten aan inhoud notariële oprichtingsakte en naam	
	281	Inschrijving handelsregister	
	282	Misbruik aanduiding 'onderling' of 'wederkerig'	
	283	Eisen aan doel onderlinge: aangaan verzekeringsovereenkomsten met leden	
	284	Eisen aan doel onderlinge: verzekeringsbedrijf zelf uitoefenen	
	285	Eisen aan doel onderlinge: verzekeringsbedrijf ten behoeve van de leden	
	286	Verzekeringsactiviteiten	
	287	Winstuitdeling	
3.4		Inrichting en structuur van de onderlinge waarborgmaatschappij	333
	288	Toepasselijkheid verenigingsrecht	
	289	Lidmaatschap van rechtswege	
	290	Dubbele rechtsverhouding	
	291	Bestuur en vertegenwoordiging	
	292	Structuurregeling	
3.5		Bijzondere bepalingen voor de onderlinge waarborgmaatschappij	338
	293	Inschrijving handelsregister, jaarrekeningenrecht, enquêterecht	
	294	Onderlinge met aandelenkapitaal	
	295	Wet op het financieel toezicht	
3.6		Overgangsrecht	341
	296	Geen lidmaatschap van rechtswege	
	297	Ziekenfondsen	
	298	Ziektekostenverzekeraars AWBZ	
4		De stichting	343
4.1		Inleiding	343
	299	Historie stichtingenrecht	
	300	Doelvermogen	
	301	Opleving van de stichting na WO I	
	302	Aarzelingen bij toenemende populariteit stichting	
	303	Vermogensafzondering als materieel vereiste?	
	304	Van Wet op stichtingen 1956 naar Boek 2 BW	
	304a	Toekomstige ontwikkelingen stichtingenrecht	
	305	Toepassingsvormen van stichtingen	
	305a	Maatschappelijke ondernemingen	
	306	Goede doel- en algemeen nut beogende-stichtingen	
	307	Overheidsstichtingen; stichtingen in het financieel recht	
	308	Samenwerkings- en steunstichting, beschermingsstichting, stichting administratiekantoor, concernstichtingen	
	309	Vrijheid bij oprichting en inrichting van stichtingen	
4.2		De oprichting	365
	310	Oprichtingshandeling	
	311	Notariële akte	
	312	Gebreken in de totstandkoming; nietigheid en ontbinding	
	313	Geen vermogen vereist bij oprichting	
	314	Toekenning van vermogen bij oprichting	
	315	Toekenning vermogen om niet kwalificeert als schenking	
	316	Toekenning vermogen wordt geëffectueerd door levering	
	317	Oprichting bij testament	

318	Conversie van nietige oprichtingshandeling in last aan erfgenamen	
319	Oud recht: testamentaire stichting is erfgenaam of legataris?	
320	Huidig recht: testamentaire stichting is erfgenaam of legataris	
321	Vereisten aan notariële akte van oprichting	
322	Doel; bepaaldheid	
323	Doel; niet beperkt tot ideële doeleinden; uitkeringsverbod	
324	Uitkeringsverbod; statutair doel en feitelijk gedrag	
325	Werkzaamheid in strijd met openbare orde	
326	Ledenverbod	
327	Sanctie op overtreding ledenverbod	
328	Zetel	
329	Inschrijving in handelsregister; UBO-register	
330	Verplichting tot inschrijving	
331	Binding voor preconstitutieve rechtshandelingen	
4.3	De organisatie van de stichting; wet, statuten, reglementen en organen	393
332	Wet, statuten en reglementen	
333	Organen	
4.4	Het bestuur	396
334	Bestuurstaak en bestuursbevoegdheid	
335	Vertegenwoordiging en wettelijke beperking daarvan	
336	Tegenstrijdig belang	
336a	Wetsvoorstel bestuur en toezicht rechtspersonen; tegenstrijdig belang	
337	Rechtsverhouding tussen bestuurder en stichting, benoemingsregelingen, statutaire kwaliteitseisen	
337a	Wettelijke beperking van benoembaarheid: limitering bestuursfuncties en bestuursverboden	
338	Behoorlijke taakvervulling en interne aansprakelijkheid	
338a	Externe aansprakelijkheid	
338b	Wetsvoorstel bestuur en toezicht rechtspersonen; externe aansprakelijkheid bestuurders	
339	Ontslag van bestuurders, vrijwillig aftreden	
339a	Defungeren als gevolg van civielrechtelijk bestuursverbod	
340	Benoeming bestuurders door rechtbank bij ontbreken of niet-voltallig bestuur	
341	Financiële verantwoordingsplicht bestuur niet-commerciële stichting, decharge	
342	Financiële verantwoordingsplicht bestuur commerciële stichting	
343	Bijzondere bepalingen opmaken/vaststellen jaarrekening commerciële stichting, decharge	
4.5	Intern en extern toezicht op (het bestuur van) stichtingen	421
4.5.I	Algemeen	421
344	Toezicht op (bestuur van) stichtingen	
4.5.II	Intern toezicht	423
345	Raad van commissarissen (raad van toezicht); instelling, taak, benoeming en ontslag, aansprakelijkheid	
345a	Wetsvoorstel bestuur en toezicht rechtspersonen; algemene grondslag raad van commissarissen	
345b	Wetsvoorstel bestuur en toezicht rechtspersonen; vormgeving raad van commissarissen	
345c	Wetsvoorstel bestuur en toezicht rechtspersonen; aansprakelijkheid commissarissen	
346	Andere organen of derden met controlebevoegdheden	
347	Toezicht binnen het bestuur	

347a	Intern toezicht; sectorale voorschriften	
4.5.III	Extern toezicht	436
348	Verzoek OM om omlichtingen	
349	Schorsing en ontslag bestuurder door rechtbank	
350	Ontslag door rechter uitvoerbaar bij voorraad	
351	Verzoek tot ontslag door OM of iedere belanghebbende	
352	Voorlopige voorzieningen in het bestuur en schorsing van bestuurders	
353	Bestuursverbod	
354	Vervallen; zie nr. 358a	
355	Enquêterecht; algemeen	
355a	Enquêterecht; sectorale voorschriften	
356	Jaarrekeningprocedure	
357	Verplichte tussenkomst notaris	
358	Ontbinding stichting door rechtbank; twee bijzondere gronden	
358a	Extern toezicht; sectorale voorschriften	
4.6	Statutenwijziging	459
359	Statutenwijziging niet mogelijk, tenzij statuten mogelijkheid openen	
360	Bevoegdheid statutenwijziging; ruime toekenningsmogelijkheden	
361	Beperkte mogelijkheden wijziging van doel	
362	Effectuerend besluit tot statutenwijziging	
363	Bijzondere vernietigingsgrond statutenwijziging	
364	Rechterlijke bevoegdheid tot statutenwijziging; oud recht	
365	Rechterlijke bevoegdheid tot statutenwijziging; huidig recht	
366	Rechterlijke bevoegdheid ter voorkoming ontbinding	
4.7	Overgangsrecht	469
367	Algemeen	
368	Bijzondere voorzieningen	
369	Pensioen- en spaarfondsen	
370	Instellingen van weldadigheid als bedoeld in Rompwet Instellingen van Weldadigheid (art. 54 Overgangswet)	
371	Vicariën	
372	Notarieel pensioenfonds	
373	Stichting van beurzen voor studie	
374	Nietige stichtingen	
374a	Overgangsrecht Wetsvoorstel bestuur en toezicht rechtspersonen	
5	Het kerkgenootschap	475
5.1	Inleiding en begrippen	475
375	Religieuze gemeenschappen in het rechtspersonenrecht	
376	De term 'kerkgenootschap'	
377	Het begrip kerkgenootschap	
378	Open begripsomschrijving	
379	Met kerkgenootschappen verwante rechtsfiguren	
380	Zelfstandige onderdelen en lichamen waarin kerkgenootschappen zijn verenigd	
5.2	Toepasselijk recht	486
381	Kerkgenootschappen naar Nederlands recht	
382	Kerkgenootschappen naar vreemd recht	
5.3	Toekenning rechtspersoonlijkheid	489
383	Nederlandse kerkgenootschappen hebben rechtspersoonlijkheid	
384	De rechtspersoonlijkheid van kerkgenootschappen is van geheel eigen aard en betekenis	
5.4	Het statuut	491

385	Het statuut	
386	Grenzen van het statuut	
387	Overeenkomstige toepassing van het Nederlandse recht	
388	Rechtstreekse toepassing van het Nederlandse recht op verhoudingen binnen het kerkgenootschap	
389	Rechtstreekse toepassing van het Nederlandse recht op verhoudingen buiten het kerkgenootschap	
5.5	Oprichting en inschrijving handelsregister	498
390	Ontstaan van het kerkgenootschap	
391	Inschrijving van het kerkgenootschap	
5.6	Interne verhoudingen, geschillenbeslechting en vertegenwoordiging	500
392	Interne verhoudingen	
393	Verhoudingen tussen de bij het kerkgenootschap betrokkenen	
394	Beslechting van kerkelijke geschillen	
395	Vertegenwoordiging	
5.7	Reorganisaties en einde van het kerkgenootschap	507
396	Reorganisaties van kerkgenootschappen en hun zelfstandige onderdelen	
397	Ontbinding en vereffening	
398	Verboden kerkgenootschap	
6	De Europese vennootschap (SE)	511
6.1	Inleiding	511
399	Achtergrond	
399a	Ontwikkelingen inzake Europese BV	
400	Redenen voor invoering SE	
401	Toepasselijk recht	
402	Kenmerken en structuur	
403	Betekenis in de praktijk; evaluatie	
6.2	De oprichting	520
6.2.I	Algemeen	520
404	Toepassing bepalingen Nederlands recht	
405	Ontstaan rechtspersoonlijkheid en preconstitutieff handelen	
406	Wijzen van oprichting	
6.2.II	Oprichting SE door fusie	522
407	Wijzen van fusie	
408	Toepasselijk recht	
409	Vorbereidende fase	
410	Bescherming van schuldeisers en minderheidsaandeelhouders	
411	Verzet door Minister van Justitie	
412	Besluitvormende fase	
413	Toeziht op rechtmatigheid	
414	Notariële akte van fusie	
415	Tijdstip van kracht worden fusie en rechtsgevolgen	
6.2.III	Oprichting holding-SE	539
416	Algemeen	
417	Procedure	
418	Positie aandeelhouders initiatiefnemende vennootschappen	
419	Nationale oprichtingsvereisten	
6.2.IV	Oprichting dochter-SE	545
420	Algemeen	
421	Oprichting beheerst door nationaal recht	

6.2.V	Omzetting NV in SE	547
	422 Algemeen	
	423 Procedure	
	424 Nationale aanvullende vereisten	
6.3	De organisatie van de SE	549
	425 Toepasselijk recht en statuten	
	426 Orgaanstructuur	
	427 Structuurregime	
	428 Positie van werknemers; algemeen	
	429 Rol werknemers bij SE; overeenkomst of referentievoorschriften	
6.4	Aandeelhouderschap en de algemene vergadering	556
	430 Aandeelhouderschap	
	431 Algemene vergadering; bevoegdheden	
	432 Algemene vergadering; bijeenroeping en oproeping	
	433 Algemene vergadering; bijeenkomst en besluitvorming	
6.5	Het bestuur en toezicht	559
	434 Two tier-bestuursmodel; leidinggevend orgaan	
	435 Two tier-bestuursmodel; toezichhoudend orgaan	
	436 Two tier-bestuursmodel; informatie-uitwisseling	
	437 One tier-bestuursmodel; bestuursorgaan	
	438 Algemene regelingen voor two tier en one tier	
6.6	Jaarrekening, ontbinding en liquidatie, omzetting SE in naamloze vennootschap en overige bepalingen	566
	439 Jaarrekening	
	440 Ontbinding en liquidatie	
	441 Omzetting SE in naamloze vennootschap	
	442 Overige bepalingen	
6.7	Grensoverschrijdende zetelverplaatsing	568
	443 Algemeen	
	444 Procedure	
	445 Bescherming van derden	
	446 Besluitvorming	
	447 Toezicht op rechtmatigheid	
	448 Effectuering zetelverplaatsing	
7	De Europese coöperatieve vennootschap (SCE)	577
7.1	Inleiding	577
	449 Achtergrond	
	450 Redenen voor invoering SCE	
	451 Toepasselijk recht	
	452 Kenmerken en structuur	
	453 Doel, ledenovereenkomsten en bedrijfsuitoefening	
	454 Betekenis in de praktijk	
7.2	De oprichting	587
7.2.I	Algemeen	587
	455 Toepassing bepalingen Nederlands recht	
	456 Ontstaan rechtspersoonlijkheid en preconstitutieff handelen	
	457 Wijzen van oprichting	
7.2.II	Oprichting SCE door fusie	589
	458 Wijzen van fusie	
	459 Toepasselijk recht	
	460 Voorbereidende fase	

461	Bescherming van schuldeisers	
462	Verzet door Minister van Justitie	
463	Besluitvormende fase	
464	Toezicht op de rechtmatigheid	
465	Notariële akte van fusie	
466	Tijdstip van kracht worden van fusie en rechtsgevolgen	
7.2.III	Omzetting coöperatie in SCE	597
467	Algemeen	
468	Procedure	
469	Nationale aanvullende vereisten	
7.3	De organisatie van de SCE	600
470	Toepasselijk recht en statuten	
471	Orgaanstructuur	
472	Structuurregime	
473	Positie van werknemers; algemeen	
474	Rol werknemers bij SCE; overeenkomst of referentievoorschriften	
7.4	Lidmaatschap en de algemene vergadering	605
475	Karakter en ontstaan lidmaatschap	
476	Niet-gebruikende leden, toetredingsvoorwaarden en ledenlijst	
477	Beëindiging lidmaatschap	
478	Bevoegdheden algemene vergadering	
479	Bijeenroeping en oproeping algemene vergadering	
480	Vergader- en stemrecht	
481	Bijeenkomst en besluitvorming	
7.5	Het bestuur en toezicht	614
482	Two tier-bestuursmodel; leidinggevend orgaan	
483	Two tier-bestuursmodel; toezichthoudend orgaan	
484	Two tier-bestuursmodel; informatie-uitwisseling	
485	One tier-bestuursmodel; bestuursorgaan	
486	Algemene regelingen voor two tier en one tier	
7.6	Winstbestemming, jaarrekening, ontbinding en liquidatie, omzetting SCE in coöperatie en overige bepalingen	621
487	Winstbestemming	
488	Jaarrekening	
489	Ontbinding en liquidatie	
490	Omzetting SCE in coöperatie	
491	Overige bepalingen	
7.7	Grensoverschrijdende zetelverplaatsing	624
492	Algemeen	
8	Het Europees economisch samenwerkingsverband (EESV)	627
8.1	Inleiding	627
493	Achtergrond	
494	Kenmerken	
495	Uitvoeringswet	
496	Beperkte betekenis in de praktijk	
8.2	De oprichting	630
497	Inhoud oprichtingsovereenkomst	
498	Oprichtingshandeling	
499	Handelen namens EESV i.o	
500	Doel	

8.3	De organisatie van het EESV	634
	501 Twee organen: bestuur en ledenvergadering	
	502 Facultatieve organen	
8.4	Het lidmaatschap	635
	503 Leden en hun positie; recht op inlichtingen, stemrecht, aansprakelijkheid	
	504 Lidmaatschap door oprichting en latere toetreding	
	505 Pandrecht en vruchtgebruik op lidmaatschap	
	506 Beëindigingsgronden lidmaatschap	
	507 Gevolgen van beëindiging lidmaatschap	
8.5	De algemene vergadering	638
	508 Besluitvorming	
	509 Algemene vergadering als hoogste orgaan	
	510 Nietigheid en vernietigbaarheid van besluiten	
8.6	Het bestuur	640
	511 Taak en samenstelling van het bestuur	
	512 Vertegenwoordigingsbevoegdheid	
	513 Benoeming van bestuurders	
	514 Interne aansprakelijkheid van bestuurders en jaarrekeningplicht	
	515 Bestuurdersaansprakelijkheid in faillissement	
8.7	Ontbinding	643
	516 Ontbinding vergt besluit algemene vergadering	
	517 Gerechtelijke ontbinding	
	518 Vereffening	
8.8	Bijzondere bepalingen voor het EESV	645
	519 Grensoverschrijdende zetelverplaatsing	
	520 Publicatie in Publicatieblad EU	
	521 Enquêterecht	
	522 Misbruik naam EESV	
	523 Omzetting van, en in, coöperatie	

HOOFDSTUK 1

Het algemene verenigingsrecht en de vereniging

1.1 Inleiding

- [1] *Historische ontwikkelingen verenigingsrecht.* Reeds sinds lange tijd verenigen personen zich in verbanden om een gemeenschappelijk doel na te streven. Daarmee kent het verenigingsrecht een oude historie. Het huidige Nederlandse verenigingsrecht maakt deel uit van Boek 2 BW. Een initiatief tot invoering van een Europese supranationale verenigingsvorm, de Europese vereniging, is niet succesvol gebleken.

Al in de Oudheid zijn er verbanden aan te wijzen, *universitas*, die men zou kunnen beschouwen als voorlopers van de huidige vereniging, maar in de Middeleeuwen komt deze pas echt tot ontwikkeling. Zie hierover DE JONGH, *Tussen societas en universitas (IVOR nr. 94)* 2014, nr. 30-41. Bij de codificatie van het privaatrecht in het begin van de negentiende eeuw vonden echter noch de Franse noch de Nederlandse wetgever de bouwstenen voor uitgewerkt geschreven verenigingsrecht. De Code Civil ging aan de vereniging zelfs geheel voorbij. Bij de voorbereiding van het Nederlands Burgerlijk Wetboek is aan de vereniging wel enige aandacht gegeven. Het ontwerp van 1816 handelt in de laatste titel van het eerste boek over 'vereenigde lichamen en inrigtingen als personen beschouwd'; het ontwerp van 1820 sprak van 'korporatiën, vereenigde lichamen en stichtingen, als personen beschouwd'. In het wetboek van 1830 waren echter deze bepalingen niet opgenomen. Bij de herziening van het BW na de Belgische afscheiding werd de titel van zedelijke lichamen aan het derde boek toegevoegd. Men achtte het wenselijk de zedelijke lichamen in aansluiting op de maatschap te regelen, zodat overeenkomst en verschil tussen beide duidelijk zouden zijn. Zie VOORDUIN 1837 I, p. 49 en 214, V, p. 308 en HUUSSSEN-DE GROOT 1976, hoofdstuk III (in het bijzonder par. 1.1-1.6).

De vereniging vond in het BW een plaats in het contractenrecht. In de oudere literatuur vindt men dan ook de voorstelling van zaken, dat de vereniging ontstaat door overeenkomst. Zie bijvoorbeeld SUIJLING 1948, p. 377. Eerst geleidelijk, vooral door het baanbrekende werk van MEIJERS en SCHOLTEN is het inzicht gerijpt dat de vereniging niet een overeenkomst is, niet het product van een overeenkomst in de

zin van Boek 6 BW, dat de rechtsverhoudingen binnen de vereniging niet of althans niet volledig passen in het stramien van het algemeen verbintenissenrecht.

De eigen aard van het verenigingsrecht heeft erkenning gevonden in Boek 2 BW, maar tevens onderlijnt Boek 2 BW dat het verenigingsrecht deel uitmaakt van het gemene privaatrecht.

De inwerkingtreding van Boek 2 BW in 1976 was voor het verenigingsrecht een belangrijke gebeurtenis. Het verenigingsrecht heeft hierdoor wettelijk een eigen gestalte gekregen. In dit verband kan worden gesproken van een voltooide rechtsontwikkeling. Geen voltooiing in het recht is echter definitief. De Invoeringswet Boeken 3, 5 en 6 heeft wijziging gebracht in het verenigingsrecht. Van het recht kan men niet anders dan een momentbeeld geven. Recht is dynamisch en moet dynamisch zijn. Ons geschreven verenigingsrecht heeft voorts een wat lapidair karakter. Niet weinig vragen blijven in de wet onbeantwoord. De regeling van het NV/BV-recht is veel uitvoeriger.

In 1992 heeft de Europese Commissie een ontwerpverordening opgesteld voor een Europese vereniging (*European association*) (COM 1991/273). Vanwege de sterke twijfel of aan een dergelijke supranationale verenigingsvorm behoefte bestaat, is dat voorstel niet verder behandeld en door de Europese Commissie in 2006 ingetrokken (*PbEU* 2006, C 64, p. 5). Zie hierover ook SAUTER/SCHWEYER & WALDNER 2010, p. 18. Er zijn vooralsnog geen aanwijzingen dat dit voorstel nieuw leven zal worden ingeblazen.

Zie over het verenigingsrecht: DIJK/VAN DER PLOEG 2013; *Handboek Stichting en Vereniging* 2015; ASSINK/SLAGTER, *Compendium Ondernemingsrecht* 2013, hoofdstuk 9; STILLE en OVERES, *GS Rechtspersonen*, titel 2; PITLO/RAAIJMAKERS 2017, hoofdstuk 8; en KOLLEN, *R&P* 89 2007. Vgl. over het verenigingsrecht in verband met de invoering van de Boeken 3, 5 en 6 NBW per 1 januari 1992: STILLE, *S&V* 1991, p. 9 en VAN DER PLOEG, *TVVS* 1992, p. 256; en over het verenigingsrecht vóór deze invoering: VAN DER VELDEN, *VDHI* nr. 2 1969 (diss.); VAN HENGSTUM & VAN STEENDEREN 1979 en DEN TONKELAAR, *diss.* 1979.

[1a] *Toekomstige ontwikkelingen verenigingsrecht.* Begin juni 2016 is een wetsvoorstel ingediend dat de wettelijke regeling omtrent bestuur en toezicht van verenigingen zal uitbreiden. Het wetsvoorstel voorziet onder meer in de introductie van bepalingen over het monistisch bestuursmodel en de raad van commissarissen. De regels inzake tegenstrijdig belang en aansprakelijkheid van bestuurders en commissarissen zullen bovendien meer in lijn worden gebracht met de corresponderende bepalingen van de NV/BV.

Op 6 februari 2014 was een consultatie gestart over het ambtelijk voorontwerp 'Wijziging van het Burgerlijk Wetboek en de Faillissementswet in verband met het verbeteren van de kwaliteit van bestuur en toezicht bij verenigingen en stichtingen alsmede de uniformering van enkele bepalingen daaromtrent voor alle rechtspersonen (Wet bestuur en toezicht rechtspersonen)'. Dit voorontwerp is,

samen met de reacties die in de consultatie zijn gegeven, te raadplegen via www.internetconsultatie.nl. Het voorontwerp introduceerde voor verenigingen: (i) een wettelijke grondslag voor een toezichthoudend orgaan, (ii) het belang van de rechtspersoon en de verbonden organisatie als richtsnoer voor bestuurders en toezichthouders, (iii) een op de NV/BV-leest geschoeide tegenstrijdig belangregeling voor bestuurders en toezichthouders, (iv) een regeling voor aansprakelijkheid van toezichthouders van niet-commerciële verenigingen voor onbehoorlijke taakvervulling en (v) de bijzondere aansprakelijkheidsregeling van art. 2:138/248 BW van bestuurders en toezichthouders in faillissement. De aanleiding voor deze wijzigingen werd vooral gevonden in enkele misstanden die in de semipublieke sector (volkshuisvesting, zorg en onderwijs) waren voorgevallen, zoals ook gesignaleerd door de Commissie Maatschappelijk verantwoord bestuur en toezicht in de semipublieke sector (onder voorzitterschap van F. Halsema) in haar advies *Een lastig gesprek* uit september 2013 (kenbaar via www.rijksoverheid.nl).

De reikwijdte van het voorontwerp was echter niet beperkt tot verenigingen en stichtingen in de semipublieke sector. Het voorontwerp is kritisch onthaald in het veld en in de literatuur; zie bijvoorbeeld DE KLUIVER, *NJB* 2014/796 en BOSCHMA, LENNARTS, SCHUTTE-VEENSTRA & WEZEMAN, *RM Themis* 2014/4, p. 159-171. Een heikel punt bleek de onverkorte toepassing op alle verenigingen en stichtingen van de NV/BV-regeling inzake bestuurdersaansprakelijkheid in faillissement. Bovendien werd het ontbreken van een regeling voor een monistisch bestuursmodel (one tier board) bij verenigingen en stichtingen als een gemis beschouwd.

Ruim twee jaren na publicatie van het voorontwerp, namelijk op 8 juni 2016, is het wetsvoorstel bij de Tweede Kamer ingediend. Dit wetsvoorstel 'Wijziging van het Burgerlijk Wetboek in verband met de uniformering en de verduidelijking van enkele bepalingen omtrent het bestuur en de raad van commissarissen van rechtspersonen (Wet bestuur en toezicht rechtspersonen)', *Kamerstukken II* 2015/16, 34491 volgt weliswaar in grote lijnen het voorontwerp uit 2014 maar bevat ook belangrijke afwijkingen. Zo voorziet het wetsvoorstel in een one tier board-regeling voor vereniging en stichting. Verder is de toepasselijkheid van de aansprakelijkheidsregeling in faillissement afgezwakt voor onbezoldigde bestuurders en commissarissen van niet-commerciële verenigingen en niet-commerciële stichtingen doordat het wettelijk vermoeden dat sprake is van onbehoorlijk bestuur bij niet-naleving van de administratieplicht of publicatieplicht van de jaarrekening, op hen niet van toepassing is.

Over het wetsvoorstel is het nodige geschreven, ik wijs hier in het bijzonder op het preadvies 2016 van de Vereniging 'Handelsrecht': J.M. BLANCO FERNÁNDEZ e.a., *Bestuur en toezicht bij rechtspersonen, mede in de semipublieke en non-profitsector*; het themanummer 'Bestuur en toezicht' *Ondernemingsrecht* 2017-13, DORTMOND, *Ondernemingsrecht* 2016/82; BARTMAN, DE GROOT, NIJLAND & WUISMAN, *MvO* 2016, p. 227-233 en de desbetreffende passages verspreid over dit boek.

[2] *Vrijheid van vereniging*. In het Nederlands recht bestaat vrijheid van vereniging. Tot de burgerlijke rechten die in Nederland aan een

ieder, Nederlander of niet-Nederlander, toekomen, behoort het recht om verenigingen tot stand te brengen. Ook het spiegelbeeldige recht, het recht om niet verenigd te zijn, behoort tot de vrijheid van vereniging.

Het recht om een vereniging op te richten, de positieve vrijheid van vereniging, is als grondrecht in onze staatsgemeenschap een verworvenheid van het midden van de 19e eeuw. In 1848 werd het recht in de Grondwet vastgelegd (art. 10 Gw, thans art. 8 Gw). Eerst in 1872 werd echter het zogenaamde coalitieverbod uit het Wetboek van Strafrecht geschrapt.

Onder vrijheid van vereniging kan mede worden verstaan het ontbreken van de verplichting om tot een bepaalde vereniging toe te treden en de vrijheid om het lidmaatschap van een vereniging te beëindigen (negatieve vrijheid van vereniging). Een grondregel van ons recht is, dat er geen organisatie dwang bestaat. Als uitzondering kan de vereniging van eigenaars van appartementen (VvE) worden genoemd, waarvan de appartementseigenaar van rechtswege lid is (art. 5:125 lid 2 BW). Deze vereniging is echter niet anders dan de organisatievorm voor het gezamenlijk gerechtigd zijn tot een gebouw dat in appartementen is verdeeld. Zie over de VvE: ASSER/BARTELS & VAN VELTEN 5 2017/345 e.v. Lidmaatschap van rechtswege, verbonden aan het aangaan van de verzekeringsovereenkomst, is ook mogelijk bij de onderlinge waarborgmaatschappij (art. 2:62 BW). Zie over kwalitatief lidmaatschap: nr. 64 en 75. Zie omtrent de vrijheid van vakvereniging art. 2 lid 5 van de Wet op het algemeen verbindend en het onverbindend verklaren van bepalingen van collectieve arbeidsovereenkomsten (wet van 25 mei 1937, *Stb.* 801).

De vrijheid om het lidmaatschap van een vereniging te beëindigen, is verankerd in het BW. Deze vrijheid komt ter sprake bij het lidmaatschap van de vereniging, in nr. 76.

Zie over de vrijheid van vereniging ook de handboeken van Nederlands staatsrecht. Voorts POLAK, *Preadvies Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland* 1968, VAN DER PLOEG, *VDHI nr. 17* 1978 (diss.) en DEN TONKELAAR, *diss.* 1979, p. 8 e.v.

Vrijheid van vereniging is neergelegd in de Universele verklaring van de rechten van de mens van 10 december 1948 en in het Verdrag van Rome tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van 4 november 1950 (goedgekeurd bij de wet van 28 juli 1954, *Stb.* 335). Vrijheid tot het oprichten van vakverenigingen is neergelegd in het Verdrag betreffende de vrijheid tot het oprichten van vakverenigingen van 1948 (goedgekeurd bij de wet van 8 december 1949, *Stb.* J 538) en in het Europees Sociaal Handvest van 18 okt. 1961 (goedgekeurd bij de Rijkswet van 2 november 1978, *Stb.* 639).

- [3] *Vereniging en rechtspersoonlijkheid.* De staatkundige vrijheid van vereniging impliceert nog niet de vrijheid om verenigingen-rechtspersonen tot stand te brengen. Het 'mensenrecht' om gezamenlijk organisatorische activiteiten te ontwikkelen, zich te organiseren,

brengt niet noodzakelijk met zich dat de tot stand gebrachte organisatie voor het recht geldt als rechtspersoon.

Het is een vraag van positief recht welke organisaties als rechtspersoon gelden. Het BW zoals dit in 1838 in werking trad, beschouwde de vereniging als rechtspersoon. Het BW gaf een summiere regeling omtrent de vereniging in art. 1690 (oud) e.v. Uitgangspunt van de regeling was de rechtspersoonlijkheid van de vereniging. Omtrent het tot stand brengen van verenigingen bevatte het BW geen bepalingen.

In 1855 kwam de Wet tot regeling en beperking der uitoefening van het recht van vereeniging en vergadering tot stand (Wet van 22 april 1855, *Stb.* 32). Deze wet was een organieke wet ter uitvoering van de Grondwetsbepaling omtrent het recht van vereniging en vergadering. De Grondwet erkende wel het recht tot vereniging en vergadering, maar bepaalde tevens dat de wet dit recht in het belang der openbare orde regelt en beperkt.

Wat het verenigingsrecht betreft, bepaalde deze wet dat verenigingen strijdig met de openbare orde verboden zijn (art. 2) en gaf zij een nadere uitwerking wanneer zulk een strijd aanwezig werd geacht (art. 3). Daarnaast hield de wet de voorziening in dat een vereniging niet als rechtspersoon optreedt dan na door de wet of door de Kroon te zijn erkend (art. 5). De erkenning geschiedde door goedkeuring van de statuten van de vereniging. Als norm voor de erkenning door de Kroon gold, dat de erkenning alleen mocht worden geweigerd op gronden ontleend aan het algemeen belang (art. 7).

De Wet van 1855 bracht met zich, dat voortaan niet iedere vereniging rechtspersoonlijkheid bezat. Onder vigeur van deze wet waren er verenigingen met rechtspersoonlijkheid en verenigingen zonder rechtspersoonlijkheid. De eis van erkenning door de wet of door de Kroon was vooral ingegeven door de wens om een zeker toezicht op de totstandbrenging van verenigingen uit te oefenen. Daarnaast speelde mee de overweging dat rechtspersoonlijkheid van privaatrechtelijke corporaties zou behoren te berusten op een verlening door de overheid. De fictieleer deed een zekere invloed gelden. Zie hierover VAN RIJN VAN ALKEMADE, *TVVS* 1964/1965, p. 201.

De bepalingen van de Wet van 1855 die betrekking hebben op de vereniging, zijn ingetrokken bij de Invoeringswet Boek 2 (art. II, hoofdstuk 2). De vrijheid van vereniging is expliciet in de Grondwet (art. 8 Gw) neergelegd. Bij de wet kan het recht tot vereniging worden beperkt in het belang van de openbare orde. Art. 2:20 BW bevat de mogelijkheid van rechterlijke ontbinding omdat de werkzaamheid of het doel van de vereniging in strijd is met de openbare orde. Een voorbeeld daarvan is de Vereniging Martijn die pedofilie verheerlijkte en door HR 18 april 2014, *NJ* 2014/507 werd ontbonden en verboden verklaard. Zie hierover ASSER/MAEIJER & KROEZE 2-1* 2015/389 e.v. en SNIJDERS, *NJB* 2014/1174, met reactie van BROUWER, *NJB* 2014/1772 en naschrift van SNIJDERS, *NJB* 2014/1773. Zie ook VAN DER PLOEG, *NJB* 2013/2363.

- [4] *Preventief overheidstoezicht; beleidsvrijheid.* De regeling van de Wet van 1855 gaf een grote mate van beleidsvrijheid aan de overheid om de statuten van een vereniging al dan niet goed te keuren en daarmee rechtspersoonlijkheid van een bepaalde vereniging wel of niet te erkennen.

De norm voor weigering van goedkeuring van de statuten (gronden ontleend aan het algemeen belang) was vaag en opende de mogelijkheid voor een 'politek toezicht'. Zeker in de latere praktijk werd echter geen politiek toezicht uitgeoefend, behoudens ten aanzien van communistische mantelorganisaties. Zeer omstreden is geweest het beleid dat gedurende een reeks van jaren werd gevoerd ten aanzien van verenigingen tot seksuele hervorming, in het bijzonder de weigering van de erkenning van de Nieuw Maltusiaanse Bond, de latere NVSH (zie KB 30 maart 1972, AB 1973/66). Ook de weigering van de erkenning van de Nederlandse Vereniging van homofielen COC heeft tot vele discussies aanleiding gegeven. Zie hieromtrent KB van 24 juni 1970, AB 1970/463; AA 20, p. 253; JURGENS, *NJB* 1970, p. 148; VAN DER VELDEN, *NJB* 1971, p. 121 en MOLENAAR, *TVVS* 1970, p. 279. Bij KB van 19 maart 1973, nr. 99 werd op een hernieuwde aanvraag van erkenning gunstig beslist.

- [5] *Preventief overheidstoezicht; inhoudelijk toezicht.* Het koninklijk toezicht op de vereniging was in de praktijk vooral een toezicht op een behoorlijke inrichting en structuur van de vereniging en op de overeenstemming van de statutaire bepalingen met de wet en met het ongeschreven recht, zoals het departement van Justitie dit verstond.

Met het ongeschreven recht werd bijvoorbeeld in strijd geacht, dat de vereniging zich ten doel zou stellen winst te maken ter uitkering aan haar leden. Thans is in de wet bepaald dat een vereniging geen winst onder haar leden mag verdelen (art. 2:26 lid 3 BW).

Over de vraag of het preventieve overheidstoezicht in het kader van het nieuwe BW behouden moest blijven, is aanvankelijk veel geschreven. Voor het behoud van dit toezicht werden als voornaamste argumenten aangevoerd: het scheppen van een waarborg voor een goede inrichting en structuur van de vereniging, het stellen van een duidelijk criterium voor de (volledige) rechtspersoonlijkheid, het tegengaan van verenigingen die zich kwalijk met onze maatschappelijke orde verdragen. Tegen het toezicht werd aangevoerd, dat het toezicht niet past in de civiele rechtsorde, dat het politiek kan worden misbruikt, dat de wet zelf waarborgen kan geven voor een goede structuur van de vereniging. Zie hieromtrent de preadviezen van SCHOLTEN & VAN DER GRINTEN, *Broed. Cand. Not.* 1956.

- [6] *Preventief overheidstoezicht; van handhaven naar afschaffing en invoering repressief toezicht.* Omtrent al dan niet voortzetten van preventief overheidstoezicht op verenigingen is veel discussie gevoerd.

Uiteindelijk is het afgeschaft bij de invoering van Boek 2 BW. Inmiddels is een hernieuwde vorm van – doorlopend – repressief overheidstoezicht ingevoerd.

Reeds in 1906 werd een wetsontwerp ingediend tot afschaffing van het preventief overheidstoezicht. Dit wetsontwerp is echter ingetrokken. Bij de voorbereiding van het NBW werd aan de Tweede Kamer als vraagpunt 30 voorgelegd: “Moet de koninklijke goedkeuring van de statuten als voorwaarde voor de verkrijging van rechtspersoonlijkheid door een vereniging blijven gehandhaafd? Zo neen, moeten dan voor de verkrijging van rechtspersoonlijkheid geen andere vereisten worden gesteld dan dat de statuten schriftelijk zijn vastgesteld en daarbij de wettelijke voorschriften zijn in acht genomen, of dient een preventieve controle door een notaris, oprichting bij notariële akte, of door een ambtelijk orgaan (verklaring van geen bezwaar) te worden ingevoerd?” Het antwoord luidde: “Het is gewenst de koninklijke goedkeuring van de statuten als voorwaarde voor de verkrijging van rechtspersoonlijkheid door een vereniging te vervangen door een ministeriële verklaring van geen bezwaar” (*Parl. Gesch. BW Boek 2 1962*, p. 213). Dit antwoord impliceerde dat er naast verenigingen met rechtspersoonlijkheid verenigingen zonder rechtspersoonlijkheid zouden blijven. Op deze verenigingen zonder rechtspersoonlijkheid had betrekking vraagpunt 32, waarop het antwoord luidde: “Het is gewenst aan een vereniging zonder rechtspersoonlijkheid een vermogen afgescheiden van dat der leden toe te kennen; dit vermogen zal echter geen andere goederen dan lichamelijke roerende zaken en vorderingen op de leden kunnen bevatten. Voor schulden der vereniging moeten de bestuurders, behalve persoonlijk, ook in hun kwaliteit kunnen worden gedagvaard. Vorderingen tegen derden kunnen door de bestuurders niet in kwaliteit worden verkregen. Het vermogen van de vereniging moet niet door erfstellingen of legaten kunnen worden vermeerderd.” (*Parl. Gesch. BW Boek 2 1962*, p. 215).

In zijn ontwerp voor het verenigingsrecht in Boek 2 BW heeft MEIJERS dit aldus uitgewerkt dat een vereniging volledige rechtspersoonlijkheid zou verkrijgen door een ministeriële verklaring van geen bezwaar, en dat andere verenigingen ook rechtspersoon zouden zijn, echter met beperking van rechtsbevoegdheid (geen verkrijging van registergoederen, geen bevoordeling door testamentaire beschikkingen, niet in rechte nakoming vorderen van andere verbintenissen dan van vorderingen tegenover de leden) en met de voorziening dat bij aangaan van verbintenissen de handelende vertegenwoordiger met de vereniging hoofdelijk aansprakelijk zou zijn. Dit stelsel is in het oorspronkelijk regeringsontwerp overgenomen. Bij de Kamerbehandeling is tegen het behoud van het preventieve overheidstoezicht sterk verzet gerezen (*Parl. Gesch. BW Boek 2 1962*, p. 5, 216, 269 e.v.). Een amendement-VAN RIJCKEVORSEL dat beoogde het preventieve overheidstoezicht te vervangen door het vereiste van een notariële akte, werd in 1958 met de kleinst mogelijke meerderheid (60 tegen 59 stemmen) verworpen (*Parl. Gesch. BW Boek 2 1962*, p. 347). In de wet van 12 mei 1960, *Stb.* 205, tot vaststelling van Boek 2 BW is het overheidstoezicht behouden. Wel was tijdens de Kamerbehande-

ling wijziging gebracht in de positie van de vereniging zonder verklaring van geen bezwaar. De bepaling omtrent het niet in rechte kunnen optreden werd geschrapt.

De Invoeringswet Boek 2 BW heeft het aanvankelijk in de wet opgenomen preventieve overheidstoezicht doen verdwijnen. Dit sloot aan bij de aankondiging in de troonrede van 1964, dat het preventieve toezicht zou worden afgeschaft. Bij de behandeling van de Invoeringswet in de Staten-Generaal heeft dit geen verzet ontmoet.

Sinds 1 juli 2011 bestaat een doorlopend, repressief, overheidstoezicht op alle rechtspersonen van Boek 2 BW (wet van 7 juli 2010, *Stb.* 2010, 280, behandeld onder *Kamerstukken* 31948); op grond van deze Wet controle op rechtspersonen (Wcr) worden onder meer wisselingen in het bestuur en/of raad van commissarissen via de registratie daarvan in het handelsregister, door de overheid gecontroleerd en beoordeeld. In sommige omstandigheden kan dit leiden tot een risicomelding en het treffen van gepaste maatregelen door een handhavingsinstelling (zoals de Belastingdienst of het OM). Zie over deze regeling ASSINK/SLAGTER, *Compendium Ondernemingsrecht* 2013, par. 7, p. 148-151, VAN UCHELEN-SCHIPPER, *WPNR* 2009/6822, p. 969-979 en DOORENBOS, *Ondernemingsrecht* 2010/98, p. 465-471. De hierbedoelde wet is nader uitgewerkt in een AMvB: het Besluit controle op rechtspersonen (Bcr) (*Stb.* 2011, 180). In november 2013 is een eerste evaluatie verschenen van deze nieuwe vorm van toezicht, zie het rapport 'Evaluatie Wet controle op rechtspersonen' zoals opgesteld door de Dienst Justis (Ministerie van Veiligheid & Justitie), kenbaar via www.rijksoverheid.nl. De bevindingen in dit rapport maken geen onderscheid naar rechtsvorm. Zie in kritische zin over deze evaluatie KROEZE, *Ondernemingsrecht* 2014/36.

[7] *Vereniging met beperkte rechtsbevoegdheid.* De idee van MEIJERS om te onderscheiden tussen verenigingen met volledige rechtsbevoegdheid en met beperkte rechtsbevoegdheid is ondanks het vervallen van de erkenning door de Kroon behouden gebleven, zij het dat de wet de term 'volledige rechtsbevoegdheid' niet meer bezigt.

De vereniging is slechts 'volwaardig', indien haar statuten zijn opgenomen in een notariële akte. Voor de andere verenigingen geldt de bijzondere regeling van art. 2:30 BW, zie nr. 21.

De rechtsfiguur van de 'informele' vereniging is bedoeld om de vereniging c.q. ledenorganisaties zonder rechtspersoonlijkheid zo veel mogelijk terug te dringen, zulks in het belang van derden die zich bij het bestaan van verenigingen-rechtspersonen zij het met beperkte rechtsbevoegdheid, niet alleen kunnen verhalen op de bestuurders en subsidiair degenen die handelden (zie art. 2:30 lid 2 BW) maar ook op het vermogen van de vereniging zelf.

Of dit stelsel gelukkig mag heten, kan worden betwijfeld. Zie ook MAEIJER, *NJB* 1976, p. 662 en VAN DER PLOEG, *NJB* 1989, p. 884 waartegen echter DEN TONKELAAR,

NJB 1989, p. 1215. Ik meen dat een stelsel waarin de vereniging slechts dan rechtspersoon zou zijn indien haar statuten notarieel zijn vastgelegd, voorkeur verdient. Het voordeel daarvan is dat een duidelijk criterium wordt gesteld voor het bestaan van de vereniging als rechtspersoon, een criterium dat aansluit bij de regeling voor de coöperatie, onderlinge waarborgmaatschappij, stichting en NV/BV.

Het oude probleem van de niet-rechtspersoonlijkheid bezittende vereniging wordt door de huidige regeling niet opgelost, maar veeleer voor een goed deel verschoven. De vraag is nu: wanneer is een samenwerkingsverband een (informele) vereniging in de zin van de wet? Zie nr. 20 en ASSER/KROEZE 2-I* 2015/142-144.

- [8] *Maatschappelijk belang van verenigingen.* Verenigingen zijn er zeer vele in ons land. Op 1 augustus 2017 waren ruim 127.000 verenigingen in het handelsregister ingeschreven. Het totaal aantal informele verenigingen is onbekend, omdat op deze geen verplichting rust tot inschrijving in het handelsregister.

De grote opkomst van de verenigingsfiguur begint in de tweede helft van de vorige eeuw. De vrijheid van vereniging en de opheffing van het coalitieverbod zullen hieraan niet vreemd zijn. De verklaring van dit verschijnsel ligt echter vooral in de ontwikkeling van maatschappij en samenleving. Toeneming van verkeer en industrie intensiveert de onderlinge contacten en brengt tot groepsvorming. Toeneming van welvaart betekent toeneming van behoeften en in deze behoeften wordt voorzien door daarvoor opgerichte organisaties, die niet zelden verenigingen zijn.

Er is een bonte verscheidenheid van verenigingen ontstaan. Met zeer uiteenlopende doeleinden zijn verenigingen werkzaam. Zie hierover DIJK & WACHTER, *preadvies Broed. Not.* 1972 en WESSELS, *S&V* 1988, p. 137. Zie over verenigingsrechtelijke aspecten van enkele Nederlandse politieke partijen: BUYS & GROENEVELD-LOUWERSE, *S&V* 1996, p. 103.

De vereniging is een belangrijke organisatievorm van het sociale leven in de maatschappij. In de vorige eeuw is echter naast de vereniging als organisatievorm, de stichting opgekomen. Over het gebruik van de stichting, zie hoofdstuk 4. Hier merk ik alvast op, dat de stichting in de huidige tijd een zeker niet minder belangrijke organisatievorm is dan de vereniging.

Op verschillende terreinen is een concentratietendens van verenigingen ontstaan. Typierend is in dit verband de ontwikkeling van de vakverenigingen in ons land. Aanvankelijk waren er zeer vele plaatselijke of regionale organisaties van beroepsgenoten; zij zijn vervangen door landelijke organisaties. In de plaats van beroepsorganisaties zijn bonden getreden die grote sectoren van het bedrijfsleven omvatten.

- [9] *Categorieën verenigingen.* Verenigingen kunnen worden ingedeeld in verschillende categorieën.

Reeds lang is onderscheid gemaakt tussen egoïstische verenigingen, die het belang van hun leden beogen, en altruïstische, die in het belang van niet-leden werkzaam zijn. Bij deze indeling is het doel van de vereniging het criterium. Zie HÖLDER 1905 en MICHOUÏ 1924.

Men kan verdere onderscheidingen maken; zie VAN DER VELDEN, *VDHI nr. 2* 1969 (diss.), p. 7-10 en BUDDINGH DE VOOGT, *diss.* 1926, p. 49-52. Er kan ook een andere indeling worden gemaakt: verenigingen met en zonder professionele organisatie. De vereniging met een grote professionele organisatie is een ontwikkeling in het verenigingswezen van de laatste decennia. In deze verenigingen worden de activiteiten niet ontwikkeld en gevoerd door de leden, maar door personeel dat direct of indirect in dienst van de vereniging is. Als voorbeelden kunnen worden genoemd: de ANWB, vakbonden (zoals de FNV en het CNV), overkoepelende sportbonden (zoals de KNVB), omroeporganisaties en verenigingen die op het terrein van de gezondheidszorg werkzaam zijn. Het bestuur van dergelijke verenigingen bestaat steeds meer uit professionele managers. Vgl. hierover DIJK/VAN DER PLOEG 2013, nr. 8.2.5 en GROENEVELD-LOUWERSE, *IVOR 49* 2004 (diss.). Zie ook de oudere beschouwingen hierover van VAN WERSCH, *diss.* 1979; DIJK & SCHEPEL, *preadvies* 1981; LUBBERS, *JGA-bundel* 1982 en LUBBERS 1983/II.

Aanvankelijk werden in Boek 2 BW de verenigingen onderscheiden in twee categorieën: de 'gewone' vereniging en de coöperatieve vereniging en onderlinge waarborgmaatschappij. Titel 2 van Boek 2 BW gaf in de eerste afdeling bepalingen omtrent de vereniging in het algemeen en in de tweede afdeling bijzondere bepalingen voor de coöperatieve vereniging en de onderlinge waarborgmaatschappij. Bij de wet van 16 juni 1988, *Stb.* 1988, 305 (*Kamerstukken* 19775), in werking getreden op 1 januari 1989, is dit systeem gewijzigd. De term 'coöperatieve vereniging' is vervangen door 'coöperatie' en de coöperatie en de onderlinge waarborgmaatschappij zijn thans in een afzonderlijke titel 3 geregeld; in deze titel verklaart art. 2:53a lid 1 BW in het algemeen de bepalingen van de titel 2 (Verenigingen) van toepassing op de coöperatie en de onderlinge waarborgmaatschappij.

- [10] *Materiële kenmerken vereniging.* Voor een vereniging zijn in beginsel drie elementen vereist: (i) een ledensubstraat, (ii) een organisatie voor een bepaald doel en (iii) het als eenheid deelnemen aan het rechtsverkeer.

Typologisch is voor een vereniging wezenlijk dat zij leden heeft; juist het zich verenigen van personen doet een vereniging ontstaan. De vereniging is een samenwerkingsverband van personen. Vgl. art. 2:26 BW. Dit samenwerken moet echter in zeer ruime zin worden verstaan. Het bestaan en voortbestaan van een vereniging is, thans bij veel verenigingen, niet afhankelijk van werkzaamheden, van dienstverrichting van de leden ten behoeve van de vereniging. Vaak bestaat de prestatie van de leden uit niets anders dan een bescheiden contributie. Bij de maatschappelijk belangrijkste verenigingen komt het voor, dat de geldmiddelen van de vereniging voor een overwegend deel worden verkregen door bijdragen uit